

UOT 372.800.2

Almaz İsrayıl qızı Həsərət

Bakı şəhəri, Binəqədi rayonu, R. Əliyev adına 3 nömrəli tam orta məktəbin direktoru
<https://orcid.org/0009-0004-7665-5107>

RƏQƏMSAL BACARIQLAR İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİNİN TƏMƏLİDİR

Алмаз Исраил гызы Хасрат

директор полной средней школы № 3 имени Р. Алиева Бинагадинского района города Баку

ЦИФРОВЫЕ НАВЫКИ – ОСНОВА ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ

Almaz Israyil Hasrat

director of complete secondary school No. 3 named after R. Aliyev of Binagadi district of Baku city

DIGITAL SKILLS ARE THE FOUNDATION OF INFORMATION CULTURE

Xülasə. Məqalədə şagirdlərdə rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması müasir məktəb qarşısında duran əsas məqsədlərdən biri kimi təqdim olunur. Qeyd olunur ki, bu məqsədin reallaşdırılması informatika fənninin məzmununa yeni yanaşma tələbini irəli sürür. Müəllif rəqəmsal bacarıqları informasiya mədəniyyətinin təməli hesab edir, informasiya mədəniyyətinin pedaqoji anlayışlar sırasına aid olduğunu vurğulayır. Beynəlxalq, o cümlədən ölkəmiqyaslı əmək və təhsil bazarında rəqabətə davamlı şəxsiyyət yetişdirmək, e-vətəndaş hazırlığı müasir məktəb modelinin əsas missiyalarından biri kimi xarakterizə olunur.

Açar sözlər: *rəqəmsal bacarıqlar, rəqəmsal savadlılıq, informasiya mədəniyyəti, informasiya səriştəsi, e-vətəndaş, informasiya kommunikasiya texnologiyaları*

Резюме. В статье формирование цифровых навыков и информационной культуры у учащихся представлено как одна из основных задач, стоящих перед современной школой. Отмечается, что реализация этой цели требует нового подхода к содержанию информатики. Автор считает цифровые навыки основой информационной культуры и подчеркивает, что информационная культура относится к кругу педагогических понятий. Воспитание электронного гражданина, в том числе конкурентоспособной личности как на международном, так и на национальном рынке труда и образования охарактеризовано как одна из основных миссий современной школьной модели.

Ключевые слова: *цифровые навыки, цифровая грамотность, информационная культура, информационная компетентность, электронный гражданин, информационно-коммуникационные технологии*

Summary. In the article, the formation of digital skills and information culture in students is presented as one of the main goals facing the modern school. It is noted that the realization of this goal requires a new approach to the content of informatics. The author considers digital skills to be the foundation of information culture, and emphasizes that information culture belongs to the range of pedagogical concepts. E-citizen training is characterized as one of the main missions of the modern school model, to train a competitive personality in the international, including national labor and education market.

Key words: *digital skills, digital literacy, information culture, information competence, e-citizen, information communication technologies*

İnformasiyalaşmanın sürətlə artdığı və texnologiyaların inkişaf edərək insan həyatında mühüm yer tutduğu dövrdə cəmiyyətin sifarişinə uyğun hərtərəfli şəxsiyyət yetişdirmək funksiyasını qarşısına məqsəd qoyan yeni məktəb modeli formalaşır. Bu məktəb modeli təhsilalan-

larda müasir informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etmək bacarıqlarına qabil, dinamik mühitə uyğunlaşa bilən şəxsiyyət yetişdirmək missiyasını yerinə yetirir. İnformasiyalaşan cəmiyyətdə fəaliyyət göstərə biləcək, beynəlxalq, o cümlədən ölkəmiqyaslı əmək və

təhsil bazarında rəqabətə davamlı, e-vətəndaş, e-insan hazırlamaq, informasiya səriştəsinə malik şəxsiyyət yetişdirmək yeni məktəb modelinin missiyaları sırasında olan məsələlərdəndir. Bu, missiya həm də “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində (2 fevral, 2021-ci il) nəzərdə tutulan “növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair Milli Prioriteti”nin üçüncü istiqamətinin: “rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı”ın reallaşdırılmasına təkan verir.

Müasir bilik cəmiyyətində fəaliyyət göstərmək üçün rəqəmsal əsr və onunla əlaqəli informasiya çoxluğunda bir çox səriştələrə sahib olmaq vacibdir. Məlumatlar bolluğundan vacib olanı müəyyənləşdirmək, seçmək, onu emal etmək və istifadə edə bilmək, lazım gəldikdə, sosial şəbəkələrə inteqrasiya edə bilmək informasiya savadlılığı məsələsini gündəmə gətirir. Bu da XXI əsrin bilik və bacarıq sırasında əsas keyfiyyətlərdir. Müasir məktəb öz yetirmələrinə rəqəmsal biliklər aşılayır. Rəqəmsal biliklər isə informasiya səriştəsi, informasiya mədəniyyəti, informasiya ilə işləmək bacarığı və vərdisləri, son nəticədə strategiya, sistem və transformasiya biliklərini hədəfləyir. (2). Nəticədə biliklərin idarə edilməsi, informasiyanın axtarışı, məlumatın seçilməsi, qiymətləndirilməsi və işlənməsi üzrə yaxşı inkişaf etmiş, təkmil bacarıqlara malik məzun yetişir. Sadalanan məqsədlərə nail olmaq üçün, ilk növbədə, məktəb öz kadr bazasını rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyətinə malik heyətdən təşkil edilməsi öhdəliyini yerinə yetirməlidir. Həmçinin təhsilalanları da bu istiqamətdə formalaşdırmağı, ilk növbədə, informatika fənninin məzmununa yeni yanaşma etməli, rəqəmsal bacarıqlar, informasiya texnologiyalarından istifadə bacarıqlarının aşılmasını ön plana çəkməlidir.

Cəmiyyətin inkişafında əsas amillərdən biri olan informasiya mədəniyyəti iki fundamental anlayış: informasiya və mədəniyyət əsasında formalaşsa da, hazırkı dövrdə rəqəmsal savad, rəqəmsal bacarıqlar sayəsində tətbiq olunur. Informasiya mədəniyyəti insanın ümumi mədəniyyətinin tərkib hissəsi olmaqla bu iki mövcud anlayışın: informasiya və mədəniyyətin inteqrativliyinin nəticəsidir. Informasiya – insanın ətraf aləmdən aldığı məlumatlar və biliklərdir. Mədəniyyət – bilik, bacarıq, mütəşəkkillik,

mənəviyyət və yaradıcılıq qabiliyyəti olmaqla beş əsas komponenti özündə cəmləyən insanın yaradıcı həyat fəaliyyətidir. Informasiyanın qəbulu, yadda saxlanması, emalı, təqdim edilməsi və s. informasiya mədəniyyətinin konseptual modelini təşkil edir. Bura təbii, genetik xüsusiyyətlərlə yanaşı, təhsilin, cəmiyyətin, solumun təsirləri nəticəsində sonradan qazanılan keyfiyyətlər də daxildir. Informasiya təhsili konsepsiyası seçilə bilən faktiki bilik və metodoloji səriştə arasında əlaqənin yeni əksini tələb edir. Informasiya mədəniyyətinin formalaşması prosesi üç istiqamətdə gedir:

1. Şagirdin hərtərəfli şəxsiyyət kimi formalaşır.

2. Ölkə üçün vətəndaş yetişdirilir.

3. Cəmiyyət üçün müasir insan hazırlanır.

Mədəniyyət zənginliyinə malik olan insan özü, solumu, xalqı, dövləti və nəhayət, cəmiyyət üçün mühüm olan amilləri daha düzgün, faydalı, uğurlu şəkildə qavrayır və tənzimləyir. İnsanın, sosial sistemin mədəniyyətinin lazımı səviyyədə olması üçün hökmən zəruri olan iqtisadi, demoqrafik, ekoloji, siyasi amillərlə yanaşı, təhsil səviyyəsinin, bilik və bacarıqlarının da lazımı dərəcədə, o cümlədən yaşadığı dövrün inkişaf səviyyəsinə uyğun olması vacibdir.(5). Informasiya mədəniyyəti əsasən informasiyanı almaq, emal etmək, ətrafa təqdim etmək, ünsiyyət qurmaq və s. kimi insan fəaliyyətini əhatə edir. Hər hansı peşə sahibi bu modelə uyğun fəaliyyət göstərir. Belə qənaətə gəlmək olar ki, müxtəlif peşə sahiblərinin hər biri öz peşələri üzrə təcrübə toplamaqla yanaşı, həm də öz fəaliyyət sahələri üzrə müəyyən səviyyədə informasiya mədəniyyətinə yiyələnirlər. İnsan peşə və sənət seçiminə əsasən ümumtəhsil məktəblərində təhsil aldığı dövrdə istiqamətlənir. Eləcə də informasiya mədəniyyətinin aşılması və formalaşması məktəb mühitindən başlanılır.

Hər hansı məlumatı seçmək, axtarışını təşkil etmək, qəbul etmək, yaddaşda saxlamaq, emal etmək və ötürmək informasiya mədəniyyətinin əsas komponentləridir. Informasiya mədəniyyətinin formalaşması prosesi onun komponentlərinin imkanları ilə əlaqəlidir. Yüksək informasiya mədəniyyəti insana gündəlik həyatda və peşəkar fəaliyyətdə istənilən növ informasiya ilə işləmək və informasiyadan səmərəli istifadə edə bilmək imkanı verir. Informasiya mədəniyyəti

yətinin əsasını dövrün informasiya resurslarından istifadə edilməsi bacarıqları təşkil edir. Müasir dövrün informasiya proseslərini, resurslarını əsasən İKT sistemi təşkil edir. Qazanılan bilikləri bacarığa çevirməklə tətbiq etmək, həmçinin mövcud biliyi yeni kontekstlərə çevirə bilmək, yeni biliklər əldə etmək, informasiya resurslarından, İKT-dən, alətlər toplusundan istifadə etmək qabiliyyətləri, metodik səriştəyə, strategiyaya yiyələnmək və koqnitiv qabiliyyətlərə, etik nitq və davranışa sahib olmaq informasiya mədəniyyətini formalaşdıran amillərdir. (Porat E., Blau I., Barak A., 2018). Deməli, İKT, rəqəmsal bacarıqlar üzrə bilik və vərdişlər müasir bacarıqlar sırasında aparıcı mövqedədir və onu informasiya mədəniyyətinin təməli hesab etmək olar.

Rəqəmsal bacarıqlar və ya rəqəmsal səriştə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından, rəqəmsal informasiyalardan, rəqəmsal mediadan istifadə üçün tələb olunan bilik və bacarıqları özündə cəmləyir, informasiya mədəniyyətinin formalaşmasında və təkmilləşməsində həlledici rola malikdir (2). Müəyyən tapşırıqları yerinə yetirmək, problemləri həll etmək, ünsiyyət qurmaq, idarə etmək, əməkdaşlıq etmək kimi səriştələr rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyətinin sintezi ilə əldə olunur. Rəqəmsal bacarıqlarla inteqrativlik təşkil edən informasiya mədəniyyəti onlayn təlim zamanı, öyrənmə prosesində, müəyyən tapşırıqların həllində, asudə vaxtın təşkilində, sosial şəbəkədən istifadə etdikdə, gündəlik həyat proseslərində keyfiyyətli, səmərəli, uyğun, yaradıcı, çevik, etik fəaliyyətə imkan verir. Informasiya mədəniyyəti rəqəmsal cihazlardan və şəbəkə texnologiyalarından təhlükəsiz və lazımi şəkildə istifadə etmək, məlumat təhlükəsizliyini saxlaya bilmək, ünsiyyət qurmaq, hər hansı hadisə və prosesi qiymətləndirmək, iqtisadi və sosial həyatda hərtərəfli iştirak edə bilmək üçün həlledici rol oynayır. Bu səbəbdən də ümumtəhsil məktəbləri qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri rəqəmsal bacarıqlara sahib şəxsiyyət yetişdirməkdən ibarətdir. Elektron poçt, bloqlar və sosial şəbəkələr və s. kimi rəqəmsal formatlar, həmçinin video və podkastlar kimi digər media formatlarının yaradılması, təhlükəsizliyinin təmin edilə bilməsi bu bacarıqlar sırasına daxildir.

İnformasiya bolluğu şəraitində şagirdlərin doğru və yanlış, dolğun və primitiv məlumatlar

içərisindən düzgün olan məlumatı seçə bilmək bacarığı olmalıdır. Bu isə tənqidi düşünmə, məntiq, analiz-sintez, tutuşdurmaq, yoxlamaq kimi proseslərin tətbiqi əsasında mümkündür. Bu kontekstdə rəqəmsal savadlılıq ön plana çıxır. Artıq ümumtəhsil məktəblərində rəqəmsal bacarıqlar təlim layihəsi tətbiq olunur. Bu layihənin tətbiqi şagirdlərin rəqəmsal dünyanın təqdim etdiyi imkanları daha yaradıcı və müstəqil şəkildə istifadə etmək, texnoloji inkişafın dəyişdiriyi dünyadan maraq dairələrinə uyğun olanı seçə bilmək bacarıqları aşılayır. Rəqəmsal bacarıqlar informasiya mədəniyyətinin təməlidir. Rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyətinin hər biri spesifik xüsusiyyətlərlə yanaşı, müəyyən ümumi cəhətlərə də malikdirlər, həmçinin hər ikisi vizual və taktil öyrənmə, praktik bacarıqların formalaşmasına xidmət edir.

Rəqəmsal bacarıqlar şagirdlərdə alqoritmik düşüncə və məntiqin inkişaf, yeni texnologiya və rəqəmsal bacarıqları təcrübədə öyrənmək, proqramlaşdırmanın sirlərinə bələd olmaq səriştəsi formalaşdırır. Rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyəti sayəsində şagirdlər İKT bacarıqlarına dərinlən yiyələnir, informasiya məkanında sərbəst və məqsədyönlü fəaliyyət göstərə bilir, rəqabətəqabiliyyətli, məntiqi və qeyri-standart düşüncəyə malik olur. İnformasiya cəmiyyətinin və rəqabətədavamlı informasiya mədəniyyətinin yaradılması bir sıra ölkələrin dövlət siyasətinin əsas istiqamətinə çevrilmişdir.

Problemin aktuallığı. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində əsas istiqamətlərdən biri də məhz dünyada artan rəqabətə hazır olmaq üçün yüksək rəqabətli insan kapitalının formalaşdırılmasıdır. Bu çağırış təhsil müəssisələri qarşısında rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyətinə malik şəxsiyyət yetişdirmək missiyasını aktuallaşdırır.

Problemin elmi yeniliyi informatika fənni üzrə yeni məzmunun mənimsənilməsidir. Bu məzmununda rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyəti ön plana çəkilir. Rəqəmsal bacarıqlar informasiya mədəniyyətinin, həmçinin, formalaşmasının təməli kimi təqdim olunur.

Problemin praktik əhəmiyyəti “İnformatika” fənninin tədrisinə yeni yanaşmanın tətbiqidir. Bu yanaşma şagirdlərdə rəqəmsal bacarıqlar və informasiya mədəniyyətinin formalaşmasını aşılayır, informasiya mədəniyyətini pedaqoji anlayışlar sırasına daxil edir.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli, 2469 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. <https://e-qanun.az/framework/46813>
2. Əsədova İ.M. Xüsusi öyrənmə çətinliyi – disleksiya və yeni təlim Layihələri: Rəqəmsal bacarıqlar və STEAM. // – Bakı: Məktəbəqədər və ibtidai təhsil, 2023, № 1.
3. Колин К.К. Новая информационная культура общества как глобальная проблема. <http://confifap:spic.ru/upload/2008/repotc/t694.doc>
4. Yuan Wang, Ryan Baker Content or platform: Why do students complete MOOCs? // MERLOT of Online Learning and Teaching, 2015, № 1.
5. David Bawden Information and digital literacies: a review of concepts // Journal of Documentation, 2001, № 2
6. Measuring digital literacies: Junior high-school students' perceived competencies versus actual performance // Computers & Education. 2018, № 2

E-mail: almazhasret@gmail

Rəyçilər: *ped.ü.fəl.dok., dos. Ə.M. Abbasov,*
ped.ü.fəl.dok., dos. A.X. Hacıyev

Redaksiyaya daxil olub: 17.04.2023